

TILLSAMMANS

Tillsammans

En fungerande ekonomisk demokrati

Bo Rothstein (red.)

Gustaf Arrhenius

David P. Ellerman

Jörgen Hermansson

Lars Lindkvist

Lars Magnusson

August Torngren Wartin

PerOla Öberg

SNSFÖRLAG

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon: 08-507 025 00
Fax: 08-507 025 25
info@sns.se
www.sns.se

SNS är en politiskt oberoende ideell förening som genom forskning, möten och bokutgivning bidrar till att beslutsfattare i politik, offentlig förvaltning och näringsliv kan fatta välgrundade beslut baserade på vetenskap och saklig analys.

Tillsammans: en fungerande ekonomisk demokrati

Bo Rothstein (red.)

Första upplagan

Första tryckningen

© 2012 Författarna och SNS Förlag

Omslag och grafisk form: Patrik Sundström

Tryck:

ISBN 978-91-86949-26-6

INNEHÅLL

Förord 7

- 1 · Ekonomisk demokrati? Reflexioner
kring en borttappad diskussion 9
BO ROTHSTEIN
- 2 · Att kartlägga terrängen –
medarbetarägandets olika skepnader 47
AUGUST TORNGREN WARTIN
- 3 · Politisk och ekonomisk demokrati 71
GUSTAF ARRHENIUS
- 4 · Medarbetarägda industriföretag –
visst är det möjligt 96
LARS LINDKVIST
- 5 · Framgångsrika personalkooperativ
inom vård och omsorg 128
LARS LINDKVIST
- 6 · Konstitutionell socialism och idén
om löntagarstyrda företag 164
JÖRGEN HERMANSSON & PEROLA ÖBERG
- 7 · Ägande via fonder – en väg till ekonomisk
demokrati? 202
LARS MAGNUSSON
- 8 · Det demokratiska företaget –
en teoretisk grund 226
DAVID P. ELLERMAN

Författarna 255

Register 258

3. Politisk och ekonomisk demokrati

Detta, anser jag, är vår grundläggande funktion: att utveckla alternativ till den rådande ordningen, hålla dem vid liv tills det politiskt omöjliga blir det politiskt oundvikliga (Friedman 2002, s. xiv).*

Termen demokrati kan användas i en mängd olika meningar och appliceras på en mängd olika fenomen. Stater brukar beskrivas som demokratiska om lagar och förordningar i någon väsentligt mening är fattade genom demokratiska beslutsmetoder, till exempel av ett parlament vars medlemmar är utsedda i allmänna, fria och regelbundna val. Jag kommer att referera till företeelsen att beslut rörande lagar och förordningar är fattade demokratiskt som politisk demokrati. Jag tänker då inte endast på beslut som är fattade på statlig nivå utan även beslut på lokal nivå, regional nivå och överstatlig nivå – vad vi kan kalla den politiska sfären.

Med ekonomisk demokrati brukar man mena att demokratiska beslutsmetoder inte bara ska användas i den politiska sfären utan också i den ekonomiska. Tanken är att även mer specifika beslut

---

* Citatet är från Friedmans förord till jubileumsupplagan som gavs ut tjugo år efter förstaupplagan 1962. Friedman reflekterar över den stora ideologiska förändring som skedde under dessa år där hans egna idéer gick från att anses vara aparta och extrema till att vara en del av huvudfåran i den amerikanska politiska debatten – jämför Schweickart 2006, fotnot 1.

rörande företagens produktion av varor och tjänster och användningen av kapital ska fattas demokratiskt. Vad man mer exakt avser när man pratar om ekonomisk demokrati varierar och vi ska förstås återkomma till denna fråga (se även Magnussons och Rothsteins bidrag i denna antologi).

Frågan om vilka som ska bestämma i ekonomiska frågor är ett specialfall av ett grundläggande demokratiskt problem, det så kallade *avgränsningsproblemet*: Vem har rätt att delta i fattande av olika beslut? Hur ska man avgränsa den grupp som har rätt att fatta ett visst beslut? Uppkomsten av övernationella stater och institutioner, den växande makten hos multinationella företag, de alltmer akuta globala miljöproblemen och andra aspekter på globaliseringen har aktualiserat denna fundamentala – och länge tämligen bortglömda – fråga i diskussionen om politisk demokratisk rättfärdigande. Det numera mest populära och lovande svaret är den så kallade *påverkansprincipen*, som förenklat säger att alla som är relevant påverkade av ett besluts konsekvenser bör ha, i någon mening, inflytande över beslutet. (Arrhenius 2005a, b, 2011. Se även Goodin 2007 och Brighouse & Fleurbaey 2010.) Denna princip, i en mer utarbetad form, har visat sig ge attraktiva och intuitiva svar på frågor om fördelning av beslut på lokal, regional, statlig och överstatlig nivå.

En annan intressant aspekt av påverkansprincipen, vilken vi ska fokusera på i detta kapitel, är dess förhållande till ekonomisk demokrati. Jag ska diskutera olika varianter av ekonomisk demokrati och visa att den kanske vanligaste uppfattningen av ekonomisk demokrati, som också stöds av en inflytelserik demokratidefinition, knappt får något stöd alls av påverkansprincipen medan däremot en annan typ av ekonomisk demokrati stöds kraftfullt av denna princip.

Kapitlet är disponerat som följer. Först presenterar jag det demokratiska avgränsningsproblemet i mer detalj och diskuterar två inflytelserika definitioner av demokrati i relation till detta problem. Sedan diskuterar jag hur påverkansprincipen bäst ska förstås. Slutligen skissar jag på några olika typer av ekonomisk demokrati och

undersöker vilka som stöds av de gängse definitionerna av demokrati respektive påverkansprincipen.

Det demokratiska avgränsningsproblemet

Vem bör ha rätt att delta i vilka beslut? Denna fråga är en fundamental utmaning för varje teori om demokrati eftersom alla uppfattningar om demokrati har åtminstone en sak gemensamt: en referens till en mängd individer, ett samhälle eller ett folk som i någon mening är självstyrande. Det är därför en aning överraskande att inte mycket har skrivits om detta problem i de klassiska verken om demokrati. Som Robert Dahl uttrycker det:

hur man ska avgöra vilka som legitimt utgör »folket« ... och i kraft av detta har rätt att styra sig själva ... är ett problem som nästan totalt har försumrats av alla de stora politiska filosoferna som skrivit om demokrati (Dahl 1970, s. 60).*

Avgränsningsproblemet är inte bara ett intressant teoretiskt huvudbry utan också ett trängande praktiskt politiskt problem. Vi kan ta frågan om den rätta valkretsen för en demokratisk lösning av konflikten på Nordirland som exempel. Räcker det med att ett fördrag godkänns av invånarna (eller deras representanter) i Nordirland eller ska man också ta hänsyn till folken i Storbritannien och Irländska republiken? Det senaste fördraget – Good Friday Agreement – folkomröstade medborgarna i Nordirland och Irländska Republiken om, medan medborgarna i Storbritannien representerades av sin regering. Det är knappast en lösning som faller en gammaldags unionist i smaken som skulle föredra en omröstning i hela Förenade kungadömet Storbritannien och Nordirland eller

---

* Dahl skrev detta på 1970-talet men tyvärr är det i en alltför stor utsträckning sant också idag. Även om litteraturen fortfarande är knapphändig så har det skett en betydande förbättring i samband med det förnyade intresset för möjligheten och önskvärheten av global demokrati. Jämför Dahl 1989, s. 119 ff.

kanske enbart i Nordirland.* En irländsk nationalist skulle dock kunna hävda att en sådan avgränsning inte vore något annat än en partisk valkretsindelning på internationell nivå. Likväl kan både unionisten och nationalisterna vara övertygade demokrater.

Det är lätt att ge fler exempel på praktiska avgränsningsproblem. Ett svenskt sådant är tvisten om den lokala omröstningen om trängselskatten i Stockholm. Ska enbart stockholmarna få delta? Borde även invånarna i kranskommunerna som pendlar in till Stockholm få vara med och rösta? En annan aktuell fråga är rösträtten för icke-medborgare som har bott i ett land under en längre tid. En tredje ständigt brännande fråga är vilka ärenden som ska lösas på nationell respektive överstatlig nivå i EU.

Hur ska dessa frågor avgöras? Kanske bör vi ha en omröstning om vilka som ska få vara med och avgöra dessa frågor. Men vilka ska avgöra den frågan? Och så vidare utan slut; vi verkar hamna i en oändlig regress. Detta har fått vissa att dra dystra slutsatser om både demokratisk teoris förmåga att lösa detta problem på ett tillfredsställande sätt och demokratins legitimitet och räckvidd. F.G. Whelan, som är den första som ingående diskuterade avgränsningsproblemet, hävdar till exempel att »demokratisk teori *kan inte själv* ange någon lösning på tvister som kan uppstå ... om gränsdragningar« och att »[a]vgränsningsproblemet avslöjar ... en av begränsningarna på demokratins tillämplighet«, medan Dahl gör gällande att »vi kan inte lösa ... avgränsningsproblemet inom demokratisk teori«. (Whelan 1983, s. 40, 42; Dahl 1989, s. 207; jämför Barry 1991.)

Avgränsningsproblemet kan sägas avslöja ett problem med själva demokratibegreppet eller åtminstone med vissa anspråk som görs rörande demokrati. Att ett beslut fattats med en demokratisk beslutsmetod av en viss församling (eller av en vald grupp som representerar församlingen) räcker inte för att beslutet ska vara

* Det är betecknande att i folkomröstningen om avtalet i Nordirland gav, enligt uppskattningar, hela 96 procent av katolikerna fredsavtalet sitt stöd, medan endast 52 procent av protestanterna uttryckte sitt godkännande. Se <http://www.svt.se/nyheter/bakgrund/utrikes/europa/nordirlandny2/fredsprocessen.htm> (25 februari 2005).

demokratiskt eller bra ur demokratisk synvinkel. Församlingen måste också vara den »rätta«. Men hur blir den det?*

Schumpeter och Ross

Som Dahl påpekade i det inledande citatet ovan har avgränsningsproblemet nästan helt ignorerats av de berömda demokratiteoretikerna. Ett exempel är Joseph Schumpeter vars inflytelserika revisionistiska definition av demokrati lyder så här:

Demokrati är en institutionell metod för att komma fram till politiska beslut där individer tillskansar sig makten att bestämma genom att framgångsrikt konkurrera om folks röster (Schumpeter 1976, s. 269).

Schumpeter framställde sin definition i analogi med företag i en marknadsekonomi. Företag tävlar om att sälja produkter till ett lönsamt pris och endast de mest konkurrenskraftiga företagen överlever. Han skriver vidare:

... vi har begränsat typen av ledarskapskonkurrens som definierar demokrati till fri konkurrens om fria röster. [...] Fri, det vill säga i samma mening som alla är fria att starta en ytterligare textilfabrik (Schumpeter 1976, s. 271–272, fotnot 6).

Han utvecklade sin definition genom att titta på de stater som på hans tid vanligtvis kallades demokratiska och extraherade vad han

---

* Noga räknat är det som jag kallat avgränsningsproblemet ovan bara ett av sådana problem. Det kanske mest diskuterade avgränsningsproblemet rör folks förmåga att vara effektiva politiska aktörer. För att framgångsrikt kunna hävda ens intressen i en demokratisk process (röstning, debatt med mera) krävs det en viss grad av kunskap och rationalitet. Frågan blir då hur vi ska bestämma den relevanta politiska kompetensen för att få delta i olika demokratiska processer. Ett annat avgränsningsproblem rör de individer som själva saknar förmågan att delta men vars intressen kommer att påverkas av de beslut vi tar och som skulle kunna representeras av ombud i den demokratiska processen. Exempel är minderåriga och framtida generationer.

ansåg dessas politiska system hade gemensamt. Hans definition är sålunda baserad på en analys av termen demokrati som den användes i hans tid och miljö.* Som sådan är den, kan man tycka, inte så missvisande.

Däremot sägs ingenting om avgränsningsproblemet, det vill säga vilkas röster man kan tävla om för att tillskansa sig makten. I detta avseende är Schumpeters analys och definition uppseendeväckande ofullständig men också, tyvärr, representativ för de definitioner som föreslagits i litteraturen.**

Vid första anblicken verkar det som Alf Ross kända definition klarar sig bättre. Han föreslår en graderad så kallad idealtypsdefinition av demokrati, det vill säga en definition som anger den mest renodlade formen av demokrati när de olika dimensionerna i definitionen är maximerade. Ross definition har tre dimensioner i vilken graden av demokrati kan variera:

1. [I]ntensitet, dvs. med hänsyn till *omfånget av den personkrets* som får tillstånd att delta i omröstningar och val. ---
2. [E]ffektivitet, dvs. med hänsyn till den verkningsgrad med vilken folket förmår göra sina synpunkter gällande. ---
3. [E]xtensitet, dvs. med hänsyn till den omfattning som det folkliga inflytandet och den folkliga kontrollen utsträcks till att gälla färre eller flera av statsmaktens olika förgreningar. (Ross 1968, s. 101–102.)

Här kan det verka som om punkten om intensitet tar hand om avgränsningsproblemet: ju fler som har rätt att delta i en omröstning, desto högre grad av demokrati. Detta är dock inte vad Ross hade i åtanke då han förutsatte att det redan fanns en bestämning av vilka som utgör »folket«, nämligen de som tillhör en viss stat, och

* En så kallad denotationsanalys.

** Detsamma gäller Schumpeters (1976, s. 250) formulering av den »klassiska« definitionen av demokrati: »Demokrati är en institutionell metod för att komma fram till politiska beslut som förverkligar allmännyttan genom att låta folket själva bestämma via val av individer som samlas för att utföra folkets vilja.« Återigen sägs inget om vilken personkrets som utgör »folket«.

intensitet är den andel av befolkningen som har laglig rätt att delta i omröstningar och val. Enligt Ross är intensiteten maximal med »den lika och allmänna rösträtten för alla vuxna personer« (Ross 1968, s. 101).*

Trots denna begränsning har Ross definition följer för hur avgränsningsproblem *inom* en stat bör lösas och kan därför ha implikationer för graden av demokrati hos olika typer av ekonomisk demokrati, vilket vi ska återkomma till. Låt oss nu i stället begrunda ett möjligt generellt svar på avgränsningsproblemet.

Demokrati som normativa ideal eller beslutsmetod

Inom filosofin har det länge varit känt att man bör skilja på å ena sidan normativa ideal och å andra sidan beslutsmetoder eller regler för sociala interaktioner (sociala och kulturella normer, lagar, förordningar etc).** Grovt uttryckt anger ett normativt ideal det slutgiltiga mål vi strävar emot, såsom det rättvisa eller goda samhället. Man kan också uttrycka det så att det normativa idealet pekar ut de egenskaper som gör en handling, en viss politik, en institution eller ett visst samhällssystem bra eller rättvist, medan en beslutsmetod är ett system eller en metod för att fatta och genomföra beslut som används för att nå det mål som idealet specificerar. Man använder det normativa idealet tillsammans med empiriska fakta (till exempel ekonomiska eller psykologiska fakta) för att utvärdera och rangordna olika beslutsmetoder med avseende på hur väl de uppfyller det normativa idealet i skilda sammanhang. Användandet av en viss beslutsmetod rättfärdigas av det normativa idealet, medan det normativa idealet rättfärdigas genom att vara i samklang med våra genomtänkta och grundläggande normativa intuitioner – det

---

* Jämför fotnot * på sidan 75.

** Se Bales 1971 och Danielsson 1974, s. 28–29, för en utmärkt diskussion av denna distinktion. Danielsson liksom Tännjö 1992 diskuterar distinktionen i samband med demokrati. Se även Brink 1986, s. 421–427, och Kymlicka 1990, s. 29.

som John Rawls kallar reflektiv jämvikt (se Rawls 1971 och Tersman 1993).

Vad har distinktionen mellan normativt ideal och beslutsmetod med demokrati att göra? Även en teori om demokrati kan uppfattas på två sätt, antingen som ett normativt ideal eller som en praktisk beslutsmetod. Roland Pennock har uttryckt det väl: »Man måste från början skilja mellan demokrati som ett ideal och demokrati som en praktisk anordning för att approximera idealet» (Pennock 1973, s. 88). Om man vill försvara demokrati som ett normativt ideal, till exempel som en idé om rättvis fördelning av makt, behöver man visa att det är i samklang med våra intuitioner om demokrati och rättvis fördelning av makt. Ett sådant ideal behöver inte vara direkt användbart i konkreta beslutssituationer utan används för att utvärdera och rangordna beslutsmetoder för olika sammanhang med avseende på hur väl de uppfyller målet som specificerats av idealet.

Jag skulle tro att de som undersöker hur demokrati fungerar i praktiken – statsvetare, sociologer, jurister – oftast har uppfattat demokrati som en beslutsmetod eller ett sätt att utforma institutioner; Schumpeter är nog ett typiskt exempel. Användandet av demokratiska beslutsmetoder rättfärdigas då i termer av hur väl det står i överensstämmelse med något normativt ideal. Lite förenklat är användandet av en demokratisk beslutsmetod i ett visst sammanhang rättfärdigat för liberaler av Rawls snitt om det är den bästa metoden för att sörja för grundläggande fri- och rättigheter, lika möjligheter och välmågan hos de sämst ställda i samhället; för utilitarister är användandet av demokratiska beslutsmetoder rättfärdigat om det maximerar det allmänna goda jämfört med andra beslutsmetoder; och så vidare för andra normativa ideal.

Om vi diskuterar demokrati som beslutsmetod och frågar oss vilka individer som bör få vara med i vilka beslutsprocedurer (vilken avgränsningsprincip vi ska använda), då framstår det klart att denna fråga ska besvaras av de normativa överväganden som i förstone motiverade vårt val av demokrati som beslutsmetod (jämför Dahl 1989 och Barry 1991). Om ens normativa ideal är utilitarism

ska man fördela rösträtt och utsträcka räckvidden för demokratiskt beslutsfattande på det sätt som maximerar folks välmåga jämfört med andra institutionella arrangemang – och så vidare för andra normativa ideal.

Samma sak kommer naturligtvis att gälla för ekonomisk demokrati. Om vi ska införa någon form av ekonomisk demokrati eller inte beror på vilket normativt ideal som motiverar vårt stöd för politisk demokrati. Så med denna ansats får vi en koppling mellan politisk och ekonomisk demokrati: det normativa ideal som rättfärdigar det förstnämnda kommer också att få följder för rättfärdigandet av det sistnämnda. Den utilitaristiska demokraten kommer att fråga sig om någon form av demokratisering av ekonomin kommer att maximera allmännyttan, medan den Rawlsianske demokraten även kommer att ta i beaktande dess förenlighet med grundläggande friheter och lika karriärmöjligheter jämfört med alternativa ekonomiska system.

Undersökningar av konsekvenserna av olika former av ekonomisk demokrati för folks frihet och välmåga, för jämlikhet och effektivitet, blir av största vikt för en sådan debatt, till exempel de fallstudier som Lars Lindkvist presenterar i denna bok (se även Lindkvist 2007 och Schweickart 1996, 2002). Hans och andras resultat ger vid handen att det är troligt att utilitarism och Rawlsiansk liberalism ger ett starkt stöd för någon form av ekonomisk demokrati. Jag ska dock lämna denna ansats därhän för att fokusera på demokrati som normativt ideal och på frågan om huruvida ett samhällssystem med ekonomisk demokrati är mer demokratiskt än system utan detta inslag.

Här passar det bra att notera att det finns en mångtydighet i diskussionen av avgränsningsproblemet. Som vi har formulerat problemet handlar det om vilka som *bör* få delta i olika beslut. Det kan tolkas på åtminstone två sätt. Antingen handlar det om vilka som *bör* få delta, *allt taget i beaktande*, det vill säga när vi tagit hänsyn till alla relevanta moraliska och politiska aspekter (effektivitet, välmåga, frihet, jämlikhet etc.). Fullständiga normativa ideal som utilitarism och Rawlsiansk liberalism ger ett svar på den frågan. Men avgräns-

ningsproblemet kan också handla om vilka som bör få delta för att ett system ska vara *demokratiskt* eller *mer demokratiskt* än ett annat system. Ross teori är ett exempel på ett svar på denna tolkning av avgränsningsproblemet. I sig självt har ett svar på detta problem inga normativa implikationer, det säger inget om vilka som bör få delta allt taget i beaktande. Ofta underförstår man dock en koppling mellan de två tolkningarna på så sätt att det finns en undertryckt normativ premiss enligt vilken beslut bör fattas så demokratiskt som möjligt så länge det inte inkräktar för mycket på andra viktiga värden. Demokrati förstås då som ett partiellt normativt ideal som måste vägas mot andra partiella normativa ideal för att man ska få ett fullständigt normativt ideal och ett svar på frågan om vilka som i slutändan bör få delta, allt taget i beaktande.

Om inte annat anges är det på detta senare sätt vi kommer att behandla avgränsningsproblemet. Svaren på denna fråga kommer alltså att ange vilka som bör få delta för att göra ett system mer demokratiskt än ett annat men också vilka som bör få delta givet att andra viktiga normativa ideal inte komprometteras för mycket. Den intressanta frågan hur man i slutändan ska väga det demokratiska idealet mot andra ideal måste vi tyvärr av utrymmesskäl lämna därhän.

Mer eller mindre uttalat i många diskussioner av demokrati finner man idén att demokrati är ett normativt ideal. Det är ofta underförstått i litteraturen om teorin om kollektiva val och ofta klart uttryckt i politiska paroller, i det senare fallet mestadels uttryckt i termer av rättvisa och jämlikhet.* Om man vill framställa demokrati som ett normativt ideal tror jag att den mest lovande ansatsen är att se det som en teori om rättvis fördelning av inflytande eller makt.**

Om vi uppfattar demokrati som ett normativt ideal förefaller påverkansprincipen vara en intuitiv avgränsningsprincip: alla som

* Se Naess 1956 för en lång lista av dylika paroller.

** Två exempel i litteraturen är Danielssons (1974) förslag att förstå vissa preferensvägningsproblem, till exempel Arrows omöjlighetsteorem, som en fråga om rättvis fördelning av inflytande och Cristianos (1993, 1996) idé om demokrati som ett ideal där alla har samma chans att påverka utgången av ett beslut.

är relevant påverkade av ett beslut bör ha, i någon mening, inflytande på beslutet. Denna idé kan sägas vara implicit i parollen *government by the governed* – eller som Sten Sture den yngre lär ha sagt: »Det som angår alla, bör ock av alla samtyckas» (Lindqvist 1993, s. 17).^{*} Påverkansprincipen är ofta en underförstådd premis i diskussioner av demokrati och de flesta samtida teoretiker som explicit diskuterar avgränsningsproblemet omfattar någon version av denna princip:

- Alla som är påverkade av ett regeringsbeslut ska ha rätt att delta i styret (Dahl).
- I en perfekt demokrati spelar alla som är påverkade [av beslutet] en roll (Cohen).
- [A]lla vars intressen påverkas ska få komma till tals (Goodin).
- Individens makt i en beslutsprocess ska vara proportionell mot vad som står på spel för dem (Brighouse & Fleurbaey). (Dahl 1970, s. 64; Cohen 1971, s. 8; Goodin 2007, s. 50; Brighouse & Fleurbaey 2010, s. 2.)^{**}

Det är lätt att hitta fall som ger ett intuitivt stöd för påverkansprincipen. De flesta av oss skulle nog hålla med om att islänningar inte ska vara med och bestämma om vilken läroplan som skolstyrelsen i Waco, Texas, ska anta eftersom inga från demokratisk synpunkt relevanta isländska intressen står på spel. Analogt bör luleåbor i de flesta fall inte ha något inflytande över hur allmänna färdmedel är organiserade i Stockholm, till exempel ett beslut om ökad buss-turtäthet till en viss förort. Lärarnas hårspraysanvändning i Waco kan å andra sidan vara något som berör islänningarnas relevanta

---

^{*} Jämför med Abraham Lincolns kända slogan: »A government of the people by the same people« (»Message to Congress« 1861, citerat i Naess 1956, s. 285).

^{**} Cunningham (1994, s. 147) verkar också omfatta påverkansprincipen när han skriver att »då demokrati är applicerbart på alla områden där beteendet hos vissa påverkar andra på ett fortlöpande sätt, är det passande att utsträcka ... demokratiskt beslutsfattande ... bortom nationella gränser till regioner och till hela jordklotet«. Se också Cunningham 1987, s. 25–26, och Shapiro 1996. För en kritik av påverkansprincipen, se bland andra Miller 2009. Jag besvarar Miller i Arrhenius 2011.

intressen, till exempel om det bidrar till att förstöra ozonlagret. På samma sätt är det rimligt att luleåborna, såsom skattebetalare, har ett visst inflytande på frågan om statliga skattemedel ska användas för att subsidiera de allmänna transportmedlen i Stockholm.

Enligt påverkansprincipen beror den makt en person bör ha över en fråga på hur vederbörandes relevanta intressen står på spel. I demokratisk praxis försöker man oftast approximera detta genom att låta olika frågor handhas på olika nivåer: kommuner, län, regioner, stater, unioner och så vidare. EU:s subsidiaritetsprincip är i en av dess tolkningar (»beslut ska tas så nära medborgarna som möjligt«) mycket lik påverkansprincipen.* Ett sätt att implementera båda dessa principer är att låta en viss typ av beslut hanteras av det demokratiskt valda organ som bäst representerar den grupp av individer som är relevant påverkade av just den typen av beslut.

Ett av skälen till att många omfattar påverkansprincipen är naturligtvis att den är vagt formulerad och kan ges många olika innebörder. Som jag och andra har formulerat den säger den inget om vad det innebär att vara relevant påverkad eller ha inflytande över ett beslut. För diskussionen här tror jag dock inte att det behövs mer precision och att det är tillräckligt med den intuitiva idé som illustreras av exemplen ovan. Låt mig dock antyda hur jag tror att en analys av dessa begrepp skulle se ut. Precis som man har gjort i diskussion om *välmåga* och *jämlikhet* behöver man utveckla ett mått eller index på vad som ska räknas som relevant påverkan på så sätt att man ska ges någon form av inflytande över ett beslut. Idén är att man är relevant påverkad av ett beslut i den mån man får det sämre eller bättre beroende på utfallet av beslutet relativt måttet på påverkan. En sådan teori skulle i många avseenden likna de teorier om välmåga som föreslagits i debatten om utilitarismen eller de teorier om »jämlikhetens valuta« som föreslagits i diskussionen om hur ett rättvist samhälle är beskaffat – till exempel Rawls teori om

---

* Se artikel 5(3), »Treaty of Lisbon«; jämför artikel 9 i den föreslagna europeiska konstitutionen. Det finns andra tolkningar av subsidiaritetsprincipen, till exempel i termer av effektivt styre.

primära nyttigheter eller Sens teori om förmågor och funktioner (se Rawls 1971 och Sen 1985).*

Till detta behöver läggas en teori om vilken grad och typ av inflytande som folk ska ha i olika situationer beroende på hur de är relevant påverkade. Ibland kan det vara en röst (kanske med olika vikter), ibland ett veto, ibland endast en rätt att delta i diskussionen som föregår ett beslut eller att få lägga fram förslag, ibland en kombination av dessa och andra sätt att ha inflytande över ett beslut.

Hur den bästa teorin om relevant påverkan och inflytande ska formuleras är en spännande fråga där forskningen ännu bara är i sin linda.** Dock framstår det som mycket troligt att varje rimligt mått på relevant påverkan skulle räkna in beslut som har stora effekter på folks ekonomiska situation och arbetssituation. Arbet livet är en fundamental del av de flesta människors liv och beslut rörande vem som ska anställas eller avskedas, lönenivåer, arbetstid, arbetsmiljö, investeringsbeslut med mera har potentialen att signifikant påverka folks intressen. Som Dahl väl beskriver det:

Arbete är det centrala i många människors liv. För de flesta upptar arbetet mer tid än någon annan aktivitet. Det påverkar och är ofta helt avgörande för människors inkomster, konsumtion och sparande; för deras vänskapsförhållanden, fritid, hälsa, trygghet, familjeliv och ålderdom, för deras självuppskattning och känsla av förverkligande och välbefinnande; för deras personliga frihet, självbestämmande, egenutveckling och för oräkneliga andra centrala intressen och värden (Dahl 1999, s. 358).***

---

* Brighouse och Fleurbaey 2008 har föreslagit att man helt enkelt tar en av dessa teorier och kopplar ihop med påverkansprincipen. Det tror jag dock vore förhastat. Våra uppfattningar om när folk är påverkade av ett beslut på ett sådant sätt att de borde ha inflytande över beslutet kommer troligen att skilja sig från våra uppfattningar om när folks välmåga är påverkad och om vad som är den relevanta byggstenen i ett mått på jämlikhet.

** För det senare, se till exempel Arrhenius 2008; Arrhenius och Fleurbaey 2011; Penrose 1946, 1952; Shapley och Shubik 1954; Banzhaf 1965, 1966, 1968; Daniels-son 1974; Goldman 1974, 1999 och Morriss 1987.

*** Stycket fortsätter så här: »Människor är rutinmässigt indragna i många slags auktoritetsförhållanden, kontroll- och maktrelationer men inga är väl så framträ-

Med andra ord ger påverkansprincipen stöd för att även delar av den ekonomiska sfären faller under demokratins domän och ger därmed stöd för tanken om ekonomisk demokrati. Men vad för slags ekonomisk demokrati?

Typer av ekonomisk demokrati

Låt oss skissa några förenklade modeller av olika ekonomiska system så vi kan jämföra deras demokratiska meriter. Vad vi kan kalla *demokratisk kapitalism* kan beskrivas på följande sätt:*

- Huvudsakligen privat ägande av produktionsmedlen (antingen direkt eller genom företag som är privatägda).
- Ägarna styr företagen (oftast indirekt genom tillsatta styrelser och chefer).
- Vinsten tillfaller ägarna.
- Produktion för en marknad där priser väsentligen bestäms av utbud och efterfrågan.
- Arbetsmarknad för arbetsgivare och lönearbetare där löner huvudsakligen sätts efter utbud och efterfrågan (ofta indirekt genom förhandlingar mellan arbetsgivarorganisationer och fackföreningar).
- Demokratiskt vald regering styr staten.
- Investeringskapital kommer huvudsakligen från privatkontrollerat sparande.

Denna – förvisso grovt förenklade – modell passar tämligen bra in på det rådande systemet i västerländska demokratier. Nackdelarna med detta system är så pass välkända att vi inte behöver gå närmare in på dem (stora ekonomiska ojämlikheter, massarbetslöshet,

---

dande, så väsentliga och svåra att komma undan i det dagliga livet som förhållandena på arbetsplatserna. Var annars verkar en mer smygande despotism?»

* Mina skisser av olika typer av ekonomier följer i mycket Schweickart 1966 och 2002.

maktkoncentration etc.). Låt oss i stället titta på en välkänd modell av ekonomisk demokrati som vi kan kalla *demokratisk planekonomi*:

- I huvudsak statligt ägande av produktionsmedlen.
- Ägarna (staten) styr företagen (genom planeringsverk och statligt tillsatta styrelser och chefer).
- Vinsten tillfaller ägarna (staten).
- Produktion för en marknad där statliga regleringar (genom planeringsverk) väsentligen bestämmer priserna.
- Arbetsmarknad för arbetsgivare och lönearbetare där löner företrädesvis är statligt reglerade.
- En demokratiskt vald regering styr staten.
- Investeringskapital kommer huvudsakligen från statliga skatteintäkter.

Ovanstående modell verkar vara den som många associerar med ekonomisk demokrati (till exempel Bergström 2011, s. 9 och Ross 1968, s. 138–139). Även detta systems nackdelar är välkända: ineffektivitet, incitamentsproblem (det är svårt att få anställda att genomföra statens planer, det så kallade *principal-agent-problemet*) och informationsproblem (det är mycket svårt för staten och företagsledare att veta vad samhället behöver då det inte finns några vägledande prissignaler). Dessutom tenderar system av denna typ att förfalla till auktoritära förtryckande system eller aldrig uppnå en demokratisk regeringsform (vilket de historiska försöken verkar visa) eftersom centraliserat beslutsfattande och en arbetsgivare (staten) leder till problem med maktkoncentration, inte minst för massmedieföretagen.

Den fråga vi är intresserade av här är dock om demokratisk planekonomi är ett mer demokratiskt system än demokratisk kapitalism. Många har tänkt sig detta eftersom medborgarna, inklusive lönearbetarna, har demokratisk kontroll över företagen i den meningen att de väljer regeringen som i slutänden kontrollerar företagen. Huvudkritiken mot denna modell har inte varit att den är mindre demokratisk än demokratisk kapitalism utan att den inte

är realiserbar eller instabil och med nödvändighet kommer att leda till ett auktoritärt förtryckande system.

Vilka följder får Ross definition av demokrati för graden av demokrati i demokratisk planekonomi jämfört med demokratisk kapitalism? Låt oss åter titta på hans idé om extensitet, enligt vilken graden av demokrati ökar ju mer man utsträcker den folkliga kontrollen över statsmaktens olika grenar. Nu följer det inte av denna idé, vilket Ross inte heller har hävdad, att någon form av ekonomisk demokrati skulle öka graden av demokrati eftersom han har tagit de traditionella grenarna av staten som givna, det vill säga han har bara haft i åtanke riksdagens lagstiftande makt, regeringens verkställande makt och domstolarnas dömande makt. I linje med intentionen i Ross definition kan extensitet emellertid förstås i en mer generell mening, enligt vilken graden av demokrati ökar ju mer man utsträcker den folkliga kontrollen över alla typer av beslut i samhället.*

Med denna förståelse av extensitet följer att om beslut rörande produktionen av varor och tjänster och andra ekonomiska beslut sätts under regeringens kontroll, och därmed indirekt under folkets kontroll, skulle graden av demokrati öka. Som Lars Bergström påpekar skulle »... många människor ... förmodligen hålla med om [vilket Bergström själv gör] att graden av demokrati skulle öka [jämfört med demokratisk kapitalism] om man införde ekonomisk demokrati, det vill säga om folkets styre inte var begränsat till lagstiftning, verkställande beslut om offentliga tjänster, utrikespolitik, infrastruktur och så vidare, utan även omfattade beslut inom den kommersiella och industriella sektorn« (Bergström 2011, s. 7).** Med andra ord är demokratisk planekonomi ett mer demokratiskt system än demokratisk kapitalism.

Det är intressant att jämföra denna slutsats med vad som följer från påverkansprincipen i denna fråga. Här är det inte alls klart att demokratisk planekonomi är mer demokratisk än demokratisk kapitalism. Enligt påverkansprincipen ökar graden av demokrati

---

* För samma idé, se Bergström 2011, s. 7.

** Bergström föreslår själv en definition av demokrati i linje med Ross.

endast om man närmar sig ett system där människor har inflytande på beslut i proportion till hur de relevant påverkas av dem. I en demokratisk planekonomi har de chefer och styrelser som i demokratisk kapitalism utses av privata ägare ersatts av statligt utsedda chefer, styrelser och planeringsverk, vilka tar alla viktiga beslut i företagen (löner, produktionskvoter, arbetstid med mera); besluten tas inte av de anställda i företagen. Visserligen är cheferna utsedda av en demokratiskt vald regering, men det inflytande de anställda i ett företag har på valet av regering är mycket litet och – vilket är viktigt att notera – lika stort som de personer utanför företaget vars intressen inte eller knappt alls påverkas av företagsbesluten. Sålunda finns det enligt påverkansprincipen inte mycket av demokratisk vinst i en övergång från demokratisk kapitalism till demokratisk planekonomi.

Bergström håller inte med. Han hävdar att »demokrati på arbetsplatsen skulle inte öka ... demokratin« eftersom »enskilda företag skulle inte kontrolleras av folket utan av de anställda« (Bergström 2011, s.7).^{*} Men detta är i mina ögon en besynnerlig syn på demokrati. Det betyder att vi – för att öka graden av demokrati – bör centralisera så många beslut som möjligt till en folkvald regering. Vi bör flytta alla beslut som nu tas på kommun- och länsnivå till den statliga nivån eller till och med till en överstatlig eller global nivå. Bergström (2011, s. 12) hävdar också att »ju mer subsidiaritet, desto mindre demokrati«. Enligt denna uppfattning är det mer demokratiskt om riksdagen beslutar om att införa trängselavgifter i Stockholm i stället för att detta beslutas av Stockholms stadsfullmäktige eller av länsstyrelsen eller i en lokal folkomröstning. Det skulle vara en ökning i graden av demokrati om folk i Luleå hade lika mycket inflytande som stockholmarna på hur kollektivtrafiken är ordnad i Stockholm, till exempel på turtätheten till en viss förort. I själva verket – i linje med det reviderade extensitetsbegrepp som Bergström omfattar – skulle det vara mer demokratiskt om

---

^{*} Bergström använder här termen *political democracy* men i resten av avsnittet använder han endast termerna *democracy*, *democraticity* och *more democratic than*, så jag har antagit att *political* inte spelar någon viktig roll här.

privata beslut (vad man vill äta och läsa, var man vill bo, vilka man vill umgås med, vem man vill gifta sig med etc.) i stället togs av »folket«. Det är en egendomlig och icke-intuitiv uppfattning av demokrati som vi gör väl i att lägga åt sidan.*

Låt oss nu betrakta *demokratisk centraliserad marknadssozialism*, ett system som föreslogs av Oscar Lange och Fred Taylor på 1920- och 1930-talen (delvis som svar på Ludwig von Mises och Friedrich Hayeks kritik av socialismen) och utvecklades vidare på 1980- och 1990-talen av John Roemer och James Yunker:

- I huvudsak statligt ägande av produktionsmedlen.
- Ägarna (staten) styr företagen (indirekt genom tillsatta styrelser och chefer, som i en kapitalistisk ekonomi).
- Vinsten tillfaller medborgarna (den fördelas lika till alla medborgare).
- Produktion för en marknad där priser väsentligen bestäms av utbud och efterfrågan.
- Arbetsmarknad för arbetsgivare och lönearbetare där löner huvudsakligen sätts efter utbud och efterfrågan (ofta indirekt genom förhandlingar mellan arbetsgivarorganisationer och fackföreningar).
- Demokratiskt vald regering styr staten.
- Investeringskapital kommer både från privatkontrollerat sparande och skatteinkomster.

En attraktiv egenskap i denna modell är att den i ett avseende är relativt lätt genomförbar eftersom en övergång från demokratisk kapitalism »bara« kräver en enda stor strukturell förändring: nationalisering av alla företag. Styrelser och chefer fortsätter som före nationaliseringen, det vill säga med att maximera företagets vinst.

---

* Det bör påpekas att Bergström *inte* anser att mer demokrati alltid är *bättre* än mindre demokrati, eller att vi alltid bör ha mer demokrati snarare än mindre. Så även om det följer från Bergströms demokratidefinition att det skulle vara en ökning av demokrati om privata beslut togs demokratiskt av hela folket, innebär det inte att han tycker det vore en förbättring mot det rådande systemet eller ett system som vi bör införa (se Bergström 2011, s. 7–8).

Denna vinst samlas in av staten men omfördelas lika till alla medborgare (minus statens administrativa kostnader). De incitaments- och informationsproblem som drabbar demokratisk planekonomi uppstår inte i en demokratisk centraliserad marknadssocialism eftersom den senare är en marknadsekonomi med prissignaler och chefernas löner, som i kapitalismen, är knutna till företagets resultat. Detta systems uppenbara fördel över demokratisk kapitalism är att det är ett mycket mer jämlikt system eftersom kapitalinkomsterna inte kommer att vara så koncentrerade som i demokratisk kapitalism.*

Men är det ett mer demokratiskt system? Inte särskilt mycket, är jag rädd. Liksom i den demokratiska planekonomin har chefer och styrelser som utses av privata ägare i demokratisk kapitalism ersatts av statligt utsedda chefer och styrelser vilka tar alla viktiga beslut i företagen. Återigen är det inte mycket kvar för de anställda att besluta om, inte heller när det gäller frågor som påverkar dem mycket mer än andra. Sålunda kommer det enligt påverkansprincipen inte att vara mycket av en demokratisk vinst i en övergång från demokratisk kapitalism till demokratisk centraliserad marknadssocialism.

Roemers förslag är lite annorlunda än den förenklade beskrivning vi gav av Junkers modell ovan. Företagen är aktiebolag som ägs gemensamt av en statlig bank, andra företag i samma finansiella grupp och arbetarna i företaget. Dessa ägare utser tillsammans företagets styrelse och arbetarna har representanter i styrelsen. Därför har arbetarna lite mer inflytande i Roemers förslag jämfört med Junkers och i den meningen är modellen mer demokratisk. Arbetarna väljer dock inte cheferna och det är cheferna som fattar de flesta viktiga beslut i företagen. Dessutom behåller modellen lönearbete och det är cheferna som anställer och avskedar arbetare. Ändå kan man nog hävda att Roemers modell har en liten demokratisk fördel gentemot demokratisk kapitalism.**

---

* Junker hävdar också att den skulle vara mer effektiv och generera mer dynamisk tillväxt, se Schweickart 1996, s. 322.

** Roemers system har dock ett antal andra fördelar över demokratisk kapitalism såsom dess mycket jämlika fördelning av företagsvinster.

Låt oss slutligen titta på ett system, *demokratisk decentraliserad marknadssocialism*, som i mycket följer ett förslag från David Schweickart (1996, 2002):*

- Kollektivt ägande av produktionsmedlen, antingen i form av arbetarägda företag eller i form av statligt, regionalt eller kommunalt ägande (i de senare fallen hyr företagen produktionsmedlen från staten, regionen eller kommunen).
- Företagets vinst tillfaller medarbetarna och lönearbete avskaffas till förmån för vinstdelning.
- Företagen styrs demokratiskt av dem som arbetar i företaget (ofta indirekt genom demokratiskt valda styrelser och chefer).
- Produktion för en marknad där priser väsentligen bestäms av utbud och efterfrågan.
- Demokratiskt vald regering styr staten.
- Investeringskapital kommer från både privatkontrollerat sparande och skatteinkomster. Skatteinkomsterna fördelas av olika investeringsbanker på nationell, regional och kommunal nivå.**

I *demokratisk kapitalism* har vi privat ägande och styrning av produktionsmedlen, en marknad för produkter och arbetskraft där priserna varierar beroende på tillgång och efterfrågan, och lönearbete. I *demokratisk planekonomi* har det privata ägandet ersatts av gemensamt statligt ägande av produktionsmedlen, marknaden har ersatts av planering medan lönearbete har bibehållits. I *demokratisk centraliserad marknadssocialism* har det privata ägandet också ersatts av gemensamt statligt ägande och styrning av produktionsmedlen men marknaden för produkter och arbetskraft liksom lönearbete har bibehållits.

I *demokratisk decentraliserad marknadssocialism* har det privata ägandet också ersatts av gemensamt ägande av produktionsmed-

---

* Se även David Ellermans modell i kapitel 8.

** I Schweickarts (1996, 2002) modell är produktionsmedlen i allt väsentligt statligt ägda och investeringskapital kommer endast från skatteinkomster.

len – men inte nödvändigtvis statligt – och företagen styrs demokratiskt av arbetarna; lönearbete och arbetsmarknad har ersatts med vinstdelning i kooperativa företag medan marknaden för produkter har bibehållits.

I likhet med centraliserad marknadssocialism kommer de incitaments- och informationsrelaterade problem som ansätter demokratisk planekonomi inte att vara ett problem för decentraliserad marknadssocialism då det är en marknadsekonomi och chefers och arbetstagarnas löner är kopplade till företagets resultat genom ett system av vinstdelning. Dessutom förefaller det troligt att det är ett mycket mer genomförbart system än centraliserad marknadssocialism eftersom det inte förutsätter att staten ska ta över alla företag i ett svep. Decentraliserad marknadssocialism kan genomföras successivt genom att bildandet av nya arbetarkooperativ stöds, exempelvis genom att billigt investeringskapital görs tillgängligt för nya kooperativ, arbetstagarna ges förhandsrätt att ta över ett företag när det är till salu (som hyresgäster har idag när ett hyreshus säljs) och liknande åtgärder. Vi vet också att kooperativ av denna typ kan överleva och frodas i ett kapitalistiskt hav. Det finns många konkreta exempel, vilket beskrivs väl i kapitel 2. Ett är det imponerande storskaliga arbetarkooperativet Mondragon i Baskien, och det är ingen slump att många av egenskaperna hos decentraliserad marknadssocialism är modellerade efter hur Mondragon är organiserat. Det förefaller därför troligt att med en lämplig reformistisk politik kan demokratisk decentraliserad marknadssocialism växa fram inom ett demokratiskt kapitalistiskt system.

Hur är det då med den decentraliserade marknadssocialismens demokratiska meriter? De är mycket mer i linje med påverkansprincipen än de system vi har diskuterat ovan. De vars intressen i allmänhet påverkas mest av besluten i företagen, nämligen de anställda är de som fattar dessa beslut på ett demokratiskt sätt, antingen direkt genom överläggningar och omröstning vid ett allmänt möte eller indirekt genom demokratiskt valda styrelser och chefer. Som vi diskuterade ovan är arbetslivet en fundamental del av de flesta människors liv där många av deras centrala intressen

och värden står på spel. Det finns naturligtvis fortfarande en stat som bevakar det allmänna intresset (exempelvis med lagstiftning mot miljöföreningar) och allmänheten har inte bara inflytande genom folkvalda organ på olika nivåer utan också genom investeringsbankerna på nationell, regional och lokal nivå. Dessa egenskaper tillsammans gör att demokratisk decentraliserad marknadssocialism är i linje med den generella policyimplikationen av påverkansprincipen: ett beslut bör hanteras av det demokratiskt valda organ som bäst representerar den grupp av individer som är relevant påverkade av den typen av beslut. Som sådan är demokratisk decentraliserad marknadssocialism inte bara mer demokratisk än demokratisk kapitalism utan också mer demokratisk än demokratisk planekonomi och demokratisk centraliserad marknadssocialism.

Det bör påpekas här att termen marknadssocialism i demokratisk decentraliserad marknadssocialism kan anses vara delvis missvisande eftersom detta system är förenligt med att endast en mycken liten del av produktionsmedlen ägs av staten och att de flesta företag är arbetarägda. Det är inte svårt att argumentera för denna variant av demokratisk decentraliserad marknadssocialism från en liberal utgångspunkt, och många politiska filosofer och statsvetare som anses liberala, till exempel Rawls och Dahl, har argumenterat för snarlika system (se vidare Bo Rothsteins bidrag i denna volym). Man borde kanske snarare försöka hitta ett namn som pekar på det faktum att detta är ett system som både liberaler och socialister borde kunna enas om som nästa steg framåt mot ett mer demokratiskt och rättvist samhälle.*

---

* Tack till Nir Eyal, Axel Gosseries, Iwao Hirose, Roberto Merrill, Shlomi Segall, Folke Tersman, Daniel Weinstock, Jonathan Wolff och medförfattarna till denna antologi för värdefulla synpunkter och kritik. En engelsk version av uppsatsen presenterades på workshopen *Political Philosophy in the Fields II*, Braga, 8–9 oktober 2011. Tack också till Riksbankens Jubileumsfond och Swedish Collegium for Advanced Study för generöst ekonomiskt stöd under arbetet med detta kapitel.

REFERENSER

- Arrhenius, G., »The Democratic Boundary Problem Reconsidered«, mimeo, Filosofiska institutionen, Stockholms universitet, 2011.
- Arrhenius, G., »Measuring and Distributing Potential Influence«, mimeo, SCAS & Filosofiska insitutionen, Stockholms universitet, 2008.
- Arrhenius, G., »The Boundary Problem in Democratic Theory«, i F. Tersman (red.), *Democracy Unbound: Basic Explorations* 1. Stockholm: Filosofiska institutionen, Stockholms universitet, s. 14–29, 2005a.
- Arrhenius, G., »Vem bör ha rösträtt? Det demokratiska avgränsningsproblemet«, *Tidskriften för politisk filosofi*, 2, 2005b.
- Arrhenius, G. & Fleurbaey, M., »Power Games«, mimeo, CERSES & Filosofiska institutionen, Stockholms universitet, 2011.
- Bales, R.E., »Act-Utilitarianism: Account of Right-Making Characteristic or Decision-Making Procedure?«, *American Philosophical Quarterly*, 8 (3), juli 1971.
- Banzhaf, J.F., »One Man, 3 112 Votes: A Mathematical Analysis of the Electoral College«, *Villanova Law Review*, 13, s. 304–332, 1968.
- Banzhaf, J.F., »Multi-Member Electoral Districts – Do They Violate the 'One Man, One Vote' Principle«, *Yale Law Journal*, 75 (7), s. 1309–1338, 1966.
- Banzhaf, J.F., »Weighted Voting Doesn't Work: A Mathematical Analysis«, *Rutgers Law Review*, 19, 1965.
- Brighouse H. & Fleurbaey, M., »Democracy and proportionality«, *The Journal of Political Philosophy*, 2008.
- Brink, D., »Utilitarian Morality and the Personal Point of View«, *Journal of Philosophy*, 83 (8), 1986.
- Christiano, T., *The Rule of the Many*. Boulder: Westview Press, 1996.
- Christiano, T., »Democracy as Equality«, 1993, omtryckt i D. Estlund (red.), *Democracy*. Oxford: Blackwell Publisher Ltd., 2002.
- Cohen, C., *Democracy*. Aten: University of Georgia Press, 1971.
- Cunningham, F., *The Real World of Democracy Revisited*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1994.
- Cunningham, F., *Democratic Theory and Socialism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Dahl, R., *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Demokratiakademien, 1999.

- Dahl, R., *Democracy and Its Critics*. New Haven, CT: Yale University Press, 1989.
- Dahl, R., *After the Revolution? Authority in a Good Society*. New Haven, CT och London: Yale University Press, 1970.
- Danielsson, S., *Two Papers on Rationality and Group Preferences*, Filosofiska Studier nr 21, Filosofiska föreningen och Filosofiska institutionen, Uppsala universitet, 1974.
- Estlund, D. (red.), *Democracy*. Oxford: Blackwell Publisher Ltd., 2002.
- Friedman, M., *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
- Goodin, R.E., »Enfranchising All Affected Interests, and Its Alternatives«, *Philosophy & Public Affairs*, 25 (1), 2007.
- Goldman, A., »A Causal Responsibility Approach to Voting«, *Social Philosophy and Policy*, 16 (2), 1999.
- Goldman, A., »On the Measurement of Power«, *The Journal of Philosophy*, 71 (8), 1974.
- Kymlicka, W., *Contemporary Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- Lindkvist, L., *Tänder tillsammans: Personalkooperativ inom vård och omsorg*. Stockholm, SNS Förlag, 2007.
- Lindqvist, H., *Historien om Sverige: Gustaf Vasa och hans söner och döttrar*. Stockholm: Norstedts, 1993.
- Miller, D., »Democracy's Domain«, *Philosophy & Public Affairs*, 37 (3), 2009.
- Morriss, P., *Power: a Philosophical Analysis*. Manchester: Manchester University Press, 1987.
- Naess, A., *Democracy, Ideology and Objectivity*. Oslo: Oslo University Press, 1956.
- Pennock, R.J., »Democracy is not Paradoxical«, *Political Theory*, 2 (1), 1974.
- Penrose, L.S., *On the Objective Study of Crowd Behaviour*. London: H.K. Lewis, 1952.
- Penrose, L.S., »The Elementary Statistics of Majority Voting«, *Journal of the Royal Statistical Society*, 109 (1), s. 53–57, 1946.
- Rawls, J., *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971.
- Ross, A., *Varför demokrati? (»Why democracy?«)*. Stockholm: Tiden, 1968.

- Schumpeter J.A., *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper & Row, 1976.
- Schweickart, D., »Democracy«, i R. Schmitt & A. Anton (red.), *Toward a New Socialism*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, s. 311–324, 2006.
- Schweickart, D., *After Capitalism*. Lanham: MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2002.
- Schweickart, D., *Against Capitalism*. Boulder, CO: Westview Press, 1996.
- Sen, A.K., *Commodities and Capabilities*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Shapley, L. & Shubik, M., »A Method of Evaluating the Distribution of Power in a Committee System«, *American Political Science Review*, 48, 1954.
- Tersman, F., *Reflective Equilibrium. An Essay in Moral Epistemology*, Almqvist & Wiksell International, 1993.
- Tännsjö, T., *Populist Democracy: A Defence*. London och New York: Routledge, 1992.
- Whelan, F.G., »Democratic Theory and the Boundary Problem«, i J.R. Pennock & J.W. Chapman, *Liberal Democracy*. New York och London: New York University Press, 1983.